

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Danijela LUGARIĆ VUKAS (Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu)

KNJIŽEVNOST U DOBA BLOGA (O MAJETIĆEVIM BLOGERSKIM ROMANIMA)

Primljeno 11. 6. 2013.

UDK 821.163.42-3.09Majetić, A.:004.7

U radu se analizira recentno prozno stvaralaštvo Alojza Majetića nastalo na blogu. Njegov posljednji objavljeni roman, *Glasovi ispod površine* (2009), jedinstven je u hrvatskoj književnosti po tome što je pisan »četveroručno«, s mladom pjesnikinjom Danielom Trputec koju je upoznao preko komentara što ih je ostavila pod zapisom na njegovu blogu. Promatrajući književnost kao specifičan model komunikacije, pokušavamo odgovoriti na pitanje je li nas književnost koja nastaje na internetu dovela u situaciju da se zapitamo nije li književni tekst kakav znamo i na kakvu je stasala suvremena znanost o književnosti nestao u novome medijskom okolišu. Analiza sugerira neočekivan zaključak: književnost se u eri blogiranja vratila svojoj prvobitnoj estetici, odnosno pod okrilje rituala.

Ključne riječi: ergodička književnost, hipertekstualnost, blogerski roman, Alojz Majetić, polifonija

273

1. UVOD

Jezična igra sadržana u naslovu ovoga rada – književnost u doba bloga – namjerno je intertekstualne prirode. Premda nas ovdje ne može zanimati ključna teza Benjaminova esaja iz 1936, ona o gubitku aure, onog neponovljivog »ovdje i sada«, tj. autentičnosti umjetničkoga djela, jer je – u kontekstu stanja u suvremenoj kulturi – riječ o posvema izlizanoj, ako ne i besmislenoj poveznici, ipak ćemo podsjetiti na neke važne aspekte »Umjetničkoga djela u doba svoje tehničke reproduktivnosti« (Benjamin 1999). Prije svega na uvodni citat Paula Valéryja u kojem ističe da »Ni materija, ni prostor, ni vrijeme već dvadesetak godina nisu ono što bijahu oduvijek. Valja očekivati da će tako velike inovacije preobraziti svu tehniku umjetnosti, da će time utjecati na samu stvaralačku maštu i možda naposljetku najčudnije izmijeniti i sam pojam umjetnosti« (cit. prema *ibid.*: 364), a potom i na tezu Waltera

Benjamina prema kojoj je jedinstvenost »umjetničkog djela identična (...) s njegovom ukorijenjenošću u kontekst tradicije« (*ibid.*: 369). Unatoč proročanskim tezama iznesenima u tome utjecajnome eseju, Walteru Benjaminu posve sigurno nije moglo pasti na pamet da će nakon odljeva i otisaka starih Grka, litografije, fotografije i, na koncu, filma tehnološki razvoj – u ovom slučaju na umu imamo prvenstveno razvoj digitalne tehnologije – izbaciti književni tekst iz bilo kakve zamislive tradicije. Naime, digitalna je ergodička književnost, koju slijedom definicije Espena J. Aarsetha razumijevamo kao tip tekstualnosti koji zahtijeva »netrivijalnu« aktivnost čitatelja da osmisli i razumije tekst (Aarseth 1997: 1),¹ do te mjere dinamična i ukorijenjena u sadašnji trenutak da, po svemu sudeći, nema vremena za tradiciju niti joj je ona potrebna da bi se ostvarila. Time nas je književnost koja nastaje na internetu² dovela u situaciju da se zapitamo nije li književni tekst kakav zna-

¹ Pojam ergodičke književnosti (od grč. *ergon* = rad, djelatnost i *bodos* = put) u kontekstu stvaralaštva koje nastaje na digitalnim medijima uveo je Espen J. Aarseth u knjizi *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature* iz 1997, u kojoj polazi od definicije *cyberteksta*, koji je specifičan ne samo po tome što je medij na kojem nastaje sastavni dio značenja teksta nego i po tome što je središnja uloga u stvaranju značenja dana čitatelju. Proces potreban za razumijevanje i čitanje *cyberteksta* Aarseth naziva ergodičkim i pod njim podrazumijeva izuzetno aktivnu ulogu čitatelja: naime, dok u neergodičkim tipovima teksta pred čitatelja nisu postavljeni takvi, »ekstraneomatički« zahtjevi te se njegova aktivnost, prema Aarsethu, svodi samo na pokrete oka i okretanje stranica, u ergodičkoj književnosti autor stvara samo parametre priče, a čitatelj mora stvoriti svoj put kroz te parametre (usp. Himmer 2004). U tom smislu ergodicizam nije sam po sebi žanr ili stil, nego prije svega dinamična i interaktivna komunikacijska strategija i način proizvodnje teksta. Zanimljivo je da Aarseth ne povezuje ergodičku književnost s izumom digitalne tehnologije, nego začetak takva tipa stvaralačke komunikacije vidi u zapisima na zidovima hramova u starom Egiptu, koji su često bili povezani dvodimenzionalno (na jednom zidu) ili trodimenzionalno (s jednog zida na drugi ili iz jedne prostorije u drugu). Prema norveškom znanstveniku ključno je obilježje ergodičke književnosti nelinearnost, pa stoga razlikuje »stare« i »nove« ergodičke tekstove te u tom kontekstu ističe pojam digitalnih ergodičkih tekstova koji nam se, s obzirom na temu ovog rada, čini osobito korisnim i primjenjivim. Premda razvoj digitalne tehnologije nije presudno utjecao na ergodičku književnost, ona je ipak unijela neke bitne promjene u naše poimanje što tekst jest i što sve može postati tekstem: naime, površina koja se čita nakon izuma digitalne tehnologije nije podudarna s prostorom u ili na kojem se tekst nalazi, što je dovelo do podjele koncepata poput teksta »na dvije nezavisne razine: površinu i medij pohrane« (Aarseth 1997: 10–11).

² Pojmove koji se u suvremenoj teoriji često rabe za označavanje tekstualnosti nastale u digitalnom okružju, poput elektroničke književnosti, Espen J. Aarseth naziva »neodređenim i nefokusiranim« (*ibid.*: 19) jer medij na kojem takav tip tekstualnosti nastaje (a upravo je medij u takvu pojmu stavljen u središte definicije fenomena koji se njime označava) ne objašnjava njegove specifičnosti: dakako, medij računala nije nevažan, no u razumijevanju takva tipa tekstualnosti on nije presudan jer mnogi oblici »tekstualnosti stvoreni na računalu imaju puno više zajedničkoga s nekim tiskanim medijima nego jedni s drugima« (*ibid.*).

mo i na kakvu je stasala suvremena znanost o književnosti nestao u novome medijskom okolišu?

2. ALOJZ MAJETIĆ

Pokušavajući odgovoriti na to kompleksno pitanje, u ovome ćemo se radu pozabaviti malenim, ali reprezentativnim dijelom recentne produkcije hrvatske književnosti nastale u digitalnom okružju, s posebnim osvrtom na blogerske romane popularnoga hrvatskog pisca Alojza Majetića. Osim sa žargonom u kulturnome romanu *Čangi off gotoff* iz 1970, koji je proširena verzija njegova zabranjenog i iz prodaje povučenog romana *Čangi* iz 1963, Majetić je uspješno eksperimentirao i s prozom namijenjenom mlađim čitateljima, pa je njegov povijesno-pustolovni roman *Omiški gusari* od 1981.

Premda sam Aarseth među žanrove, odnosno kategorije ergodičke književnosti ne svrstava književnost nastalu na blogu, Steve Himmer se u tekstu »The Labyrinth Unbound: Weblogs as Literature« referira na Aarsethovu tezu prema kojoj je ergodička književnost specifična po posjedovanju »povratne informacijske petlje« te ističe da stoga i tekstove nastale na blogovima valja smatrati jednom podvrstom takva tipa stvaralaštva. Naime, blogovi »ovise o posebnim kodovima koje određuju i autor i čitatelj (...) koji u tom slučaju postaje sekundarni autor« (Himmer 2004). Budući da je specifičnost blogova upravo u spomenutoj »povratnoj petlji«, pri čemu medij računala omogućuje aktivnost blogiranja, ali ne određuje bit tekstualnosti koja pritom nastaje, u ovom smo se radu odlučili za pojam ergodičke književnosti. Ipak, zbog čestine uporabe valja spomenuti i pojam elektroničke književnosti. Katherine Hayles u svome tekstu »Electronic Literature: What It Is?« ističe da je taj tip književnosti definiran time što je »rođen u digitalnom okružju« (Hayles 2007), obično je namijenjen čitanju na računalu te čitatelju u pravilu nije dostupan »ako nije produciran u pravilno izraženom kodu« (*ibid.*). Među žanrove elektroničke književnosti Hayles ubraja hipertekstualnu fikciju, mrežnu fikciju, interaktivnu fikciju, lokalne narative, instalacijska djela, generativnu umjetnost, djela u kodu (eng. *codework*) te *flash* poeziju (prijevodi su djelomice preuzeti iz skripte o novomedijskoj umjetnosti Katarine Peović Vuković, dostupne na <http://www.ffri.hr/~kpvukovic/skript.htm>). Premda je za blogove, a time i za književna djela nastala na blogu, važna činjenica da nastaju u digitalnom okružju, za razliku od spomenutih žanrova elektroničke književnosti koje spominje K. Hayles, čitatelj ne treba poseban kod kako bi pristupio takvim tekstovima niti je digitalno okruženje u toj mjeri važno za recepciju nastalog teksta, stoga smo se u ovom radu odlučili za generički pojam ergodičke, a ne elektroničke književnosti. Za razumijevanje specifičnosti tekstualnosti blogerske književnosti (koju promatramo kao vrstu unutar generičke odrednice ergodičke književnosti) presudnije je razumijevanje njezine izrazito polifonične (u Bahtinovu smislu) kompozicije, koja uključuje i mogućnost čitatelja da »reorganizira« i strukturira narativ na mnoštvo načina (čitatelj može pratiti i komentirati zapise samo jednog blogera, no može odlaziti i na zapise drugih autora te, u konačnici, napustiti blog autora na kojem je započeo čitanje).

doživio čak pet izdanja. U međuvremenu je pisao radijske i televizijske drame, filmske scenarije te poeziju. Književnim je kritičarima osobito zanimljiv zbog svoje sklonosti eksperimentiranju s mogućnostima jezika i granicama između književnih žanrova te između književnosti i drugih medija (o čemu svjedoči i poližanrovski konceptualni projekt satirična naslova *Narcis – časopis za sva područja vlastitog samoveličanja* iz 1986, sastavljen od proze, poezije, eseja i fiktivne biobibliografije, te pjesničko-grafička mapa *Himna fetusa* iz 1987). Stoga, zapravo, ne iznenađuje što je upravo Alojz Majetić, taj živući klasik hrvatske književnosti, ali i »prozaik u trapericama«, kako ga je zbog posebnoga tipa mladoga pripovjedača čije su traperice predstavljale određeni stav, a ne samo odjevni predmet, nazvao Aleksandar Flaker u svojoj poznatoj studiji *Proza u trapericama* (usp. Lugarić 2008 i Lugarić 2009), brže od mladih kolega-pisaca svoje traperice zamijenio ni više ni manje nego blogom (usp. Pogačnik 2010).

Godine 2005. Majetić objavljuje zbirku priča *More bačeno u nebo*, koju završava poglavljem »Digitalno more«, sačinjenim od dviju priča naslovljenih nazivima blogova, <http://bestjelesna.blog.hr/> i <http://molekula.blog.hr/>. Dvije godine kasnije, nakon punih 35 godina stanke, objavljuje roman *Bestjelesna. Roman o potrazi za jednadžbom ljubavi*, koji je također nastao na blogu, gdje je primarni autorov tekst, kao i u spomenutim dvjema pričama, popraćen opsežnim i necenzuriranim komentarima čitatelja-blogera. Godine 2009. u suautorstvu s mladom, tada 25-godišnjom pjesnikinjom Danielom Trputec objavljuje roman *Glasovi ispod površine*, koji su hrvatski književni kritičari proglasili jedinstvenim romanom u hrvatskoj književnosti jer je u cijelosti napisan (odnosno natipkan) »četveroručno« na blogu. U razgovoru za hrvatski časopis *Nacional* Majetić je ovako objasnio nastanak *Glasova ispod površine*:

Daniela je mlada bloggerica i jednog je dana u bespuću blogova naišla na moj blog »Heidegger« i ostavila zanimljiv i provokativan komentar, no možda pomalo naivan. Nisam znao o kome se radi, koliko ta djevojka ima godina, odakle je, čime se bavi, baš ništa. Kad sam kliknuo na njen blog Danielaland, otkrio sam svijet za sebe, koji me razgalio. Plijenio je maštom i izrazitom drskošću, te odlučnošću da se ide do kraja i još dalje. Shvatio sam da o ženama ne znam ništa. (...) Zatim je Daniela počela ostavljati komentare poput lika uživajući da bude ono što joj trenutno padne na pamet, kao da mi je poručivala da roman neće moći bez nje. Prihvatio sam upravo taj glas ispod površine teksta i ušao u avanturu neslučenih razmjera. (...) Čovjek sam koji voli budućnost i živjeti unaprijed, često imam osjećaj da sam u sadašnje vrijeme došao iz dvadeset i drugog stoljeća. Napravio sam već toliko toga, izdao zbirke pjesama, drame, romane, pa sam se zapitao zašto ne bih krenuo

u budućnost s likom koji mi se sam javio. Pomislio sam tko sam zapravo ja, nisam li i ja sam lik? (Ožegović 2010).

3. »LOŠA BESKONAČNOST«

Prije prelaska na samu analizu specifičnosti blogerske književnosti referirali bismo se na podulji citat iz Majetićeve intervjuja zbog stalne fraze koja kao sjena prati diskurz o tome tipu književnoga stvaralaštva, naime fraze o bespuću blogova. (Tu je beskonačnost klasični filolog i blogger Neven Jovanović opisao parafrazirajući stari vic o blogovima koji su poput WC-papira: nađete jedan i on vas odvede do drugih, Jovanović 2006; usp. Hrgović 2006.) Taj aspekt blogosfere zagovornici književnosti, znanosti i drugih sadržaja na blogovima opravdavaju tezom da on nije nedostatak toga medija komunikacije, nego upravo dokaz nedorastlosti onoga tko se u blogosferi ne može snaći: naime, nemogućnost snalaženja u šumi blogova dovoljan je dokaz znatiželjniku da tomu mediju jednostavno nije dorastao. Unatoč tome što bismo se donekle mogli složiti s isključujućim stavom zagovornika blogosfere, zbog vlastitog smo iskustva boravka u toj šumi »glasova ispod površine« tijekom pisanja ovoga rada, njezina bespuća skloniji okarakterizirati hegelovskom »lošom beskonačnošću«. Znameniti semiotičar Ju. M. Lotman, koji je temi granice i semiotici kraja posvetio gotovo cijeli svoj znanstveni i životni vijek, u posljednjem je tekstu, napisanom neposredno prije smrti 1993, istaknuo da »sve što nema kraja nema ni smisla« (cit. prema Genis 1995). (Uostalom, i Majetićevi su prozni tekstovi karakteristični po »seljenju« junaka iz jednog u drugi tekst; nakon pročitane posljednjeg objavljenog romana, *Glasovi ispod površine*, nije zapravo sigurno završava li radnja ili možemo očekivati još koji nastavak.)

Također, korisno je naglasiti da su književnost i umjetnost nastale u digitalnom okružju već odavno predmet interesa različitih humanističkih disciplina (dijelom i zbog toga što zbog svojih obilježja redefiniraju ustaljene predodžbe o tome što je tekst uopće i kolika je odgovornost u proizvodnji značenja na autoru, a kolika na čitatelju), no to nikako ne znači da je pojmovno-kritički aparat ustaljen i univerzalno prihvaćen. Zbog svoje rasprostranjenosti i raznolikosti sadržaja³ tekstovi nastali na blogovima

³ Poznato je da su prve blogove, u drugoj polovici 90-ih godina prošloga stoljeća, pisali računalno pismeni ljudi, i to na teme uglavnom povezane s digitalnom tehnologijom. Krajem 20. i početkom 21. stoljeća ta je komunikacijska platforma demokratizirana, pa

(kao i aktivnost blogiranja općenito) opiru se svakoj tipologiji. No dok je u sadržajnom smislu riječ o iznimno neujednačenom tipu tekstualnosti, svi blogovi, neovisno o svome sadržaju, dijele istu, dinamičnu formu koja se temelji na interaktivnosti (riječ je o zapisima ispod kojih se nalaze linkovi s komentarima koji se često apdejtaju). Unatoč spomenutoj »lošoj beskonačnosti« takva tipa tekstualnosti, smatramo da u humanistici nikako ne smijemo zanemariti digitalnu ergodičku umjetnost i blogersku književnost zbog bogatstva oblika u kojima se pojavljuju te zbog njihova rapidna razvoja.⁴ Osim toga, proučavanje takvih tipova ljudskoga stvaralaštva ne samo da otkriva smjernice razvoja ljudske vrste u globalnom i neumoljivom kapitalističkom selu (M. McLuhan u svojim je radovima isticao da »tehnologija ne može učiniti ništa no nadovezati se na ono što mi već jesmo«, Peović Vuković 2006) nego nam može otkriti i neke tendencije budućega razvoja književnosti, njezine funkcije u društvu posebice te medija knjige uopće.

Za ocrtavanje trenutačnog stanja u hrvatskoj produkciji blogerske književnosti – a time i za pozicioniranje Majetićeva stvaralaštva u tome kontekstu – ključno je prikazati kako se pojedinci (umjetnici, pisci, kritičari itd.) koji rabe digitalnu platformu odnose prema ideji i mediju tiskane knjige. Pritom treba naglasiti da se »uporaba digitalne platforme« u hrvatskoj kulturi odnosi na dva tipa stvaralačkih aktivnosti: jedan je rabi uglavnom radi popularizacije određenih sadržaja koji se prezentiraju kao gotovi radovi, a ne kao »radovi u nastajanju« (pa ne postoji mogućnost interakcije), i tada o digitalnoj ergodičkoj književnosti (i u tom kontekstu o blogerskoj književnosti) govorimo tek uvjetno, odnosno u širem smislu; a drugi radi svjesnog

278

---

nalazimo blogove najrazličitijih sadržaja: od dnevnika preko književnih do znanstvenih. U hrvatskoj je kulturi prvi blog napisan 2001. godine, kada je Blaženko Karešin pokrenuo blog naziva Strategic Competitor koji je bio zamišljen kao »autorov odabir tekstova vezanih za svjetska društveno-politička zbivanja nakon događanja od 11. rujna« (<http://dvk.com.hr/novimediji/strategic-competitor/>). Odabrane tekstove Karešin je vizualno oblikovao tako da budu privlačni većem broju ljudi, dakle riječ je o autoru koji je u vrijeme pokretanja bloga bio tehnološki pismeniji od prosječnoga korisnika interneta. Tek je prvi blogerski portal, nazvan www.blog.hr i pokrenut 2004. godine, demokratizirao tu formu digitalne komunikacije, te je blogiranje postalo sve popularnije i sve raširenije. Zanimljivo je spomenuti da portal nudi i statistički pregled posjećenosti, pa je, primjerice, 3. siječnja 2014. godine u 17 sati i 30 minuta zabilježeno da je u posljednja 24 sata pokrenuto ukupno 20 novih blogova, napisano 417 »postova« (zapisu) te ostavljeno 529 komentara, što dovoljno svjedoči o popularnosti blogiranja u suvremenoj hrvatskoj kulturi.

⁴ Vrijedi spomenuti da je u prosincu 2013. godine u sklopu 19. sajma Sa(n)jam knjige u Istri održana međunarodna konferencija pod nazivom Nakladništvo – trendovi i konteksti, na kojoj je posebna pozornost bila posvećena elektroničkom nakladništvu i e-knjigama.

autorskog eksperimentiranja s novim izražajnim mogućnostima toga medija, i tada o digitalnoj ergodičkoj književnosti (i u tom kontekstu o blogerskoj književnosti) govorimo doslovce, odnosno u užem smislu. Dok Majetićeve blogerski romani nesumnjivo pripadaju drugom spomenutom tipu, primjeri koji slijede pripadaju prvom tipu, te će nam poslužiti kao ilustracija dinamike trenutačnih odnosa između tiskanog i digitalnih medija u hrvatskoj kulturi.

4. DIGITALNA ERGODIČKA KNJIŽEVNOST I TISKANA KNJIGA U HRVATA

Premda hrvatska digitalna ergodička književnost sa sigurne udaljenosti promatra razgranat diskurz toga tipa stvaralaštva u zapadnjačkim književnostima, ne bi se moglo reći da takav tip stvaralačke komunikacije (pritom posebice mislimo na aktivnost blogiranja) nije prepoznat kao relevantan odvojak književne kulture (štoviše, Dario Rukavina, jedan od najistaknutijih hrvatskih pripadnika blogosfere, organizirao je i susrete blogosvijeta sa »stvarnim svijetom« na književnim večerima u različitim zagrebačkim klubovima, postojao je i portal blogerske poezije B. O. R. G., odnosno Blogerska Organizacija Raspisanih Građana itd.). U određenom su smislu hrvatsku književnost, koja je polje književne produkcije na medij interneta počela ozbiljnije širiti tek na prijelazu 20. u 21. stoljeće (pri čemu je, kao i u zapadnjačkoj kulturi, i u hrvatskoj blog svoju povijest započeo kao »avangardni«, odnosno alternativni, subverzivni medij, v. Peović Vuković 2004), zaobišle poteškoće s kojima su se susretale druge književnosti, koje su se medijem interneta počele poigravati već krajem 80-ih godina prošloga stoljeća (prvom se hipertekstualnom fikcijom smatra *Afternoon, a story* Michaela Joycea iz 1987). Joseph Tabbi je u eseju »Locating the Literary in New Media« pisao o značajnoj promjeni koja se dogodila od 90-ih godina prošloga stoljeća naovamo: naime, u suvremenosti pisci više ne trebaju sanjati o tome da će se njihova elektronička kreativnost prepoznati kao tekstualna, kao što je to bilo na početku 90-ih godina prošloga stoljeća (Tabbi 2008).

Pritom jedno od ključnih pitanja ostaje odnos književnosti koja rabi digitalnu platformu prema tiskanoj knjizi. Naime, premda su još početkom 90-ih godina neki znanstvenici predviđali da će knjiga uskoro izgubiti svoju moć da »rukovodi našim razumom i našim osjećajima« (cit. prema Bolter 2001: 3–4), to se, sudeći po recentnoj hrvatskoj produkciji blogerske književnosti, ipak nije dogodilo. Ovdje je tiskana knjiga ipak primarni (i, usudili bismo

se reći, jedini) cilj svakog autora (usp. *ibid.*: 3; Hrgović 2006⁵), a internet mu pritom služi kao medij pomoću kojeg bi izišao »iz sjene«, popularizirao se, odnosno dopro do šire čitateljske publike i potencijalnih izdavača te na koncu i sebe samoga pretvorio u izdavača.

Dva popularna projekta neobično dobro ilustriraju ciljeve, svrhe i ulogu digitalne ergodičke književnosti u suvremenoj hrvatskoj kulturi. Prvi je projekt naziva »Besplatne elektroničke knjige« (<http://www.elektronickeknjige.com/>), koji je pokrenut 2001. godine (kada je osnovana s tim projektom usko povezana nevladina udruga Društvo za promicanje književnosti na novim medijima), a drugi je blog »Kratka priča je ženskoga roda« (<http://kratka-prica.blogger.index.hr/>). Oba su usmjerena na društvene skupine i književne izričaje koji se u suvremenoj produkciji doživljavaju marginalnima. Prvi projekt, koji nije pisan u formi bloga, digitalnim se okruženjem koristi kao izdavačkom platformom te je zamišljen (i) kao »utočište« mladim, neafirmiranim pjesnicima (obje su kategorije zbog trenutačnoga odnosa snaga u politikama hrvatskih izdavačkih kuća riskantan potez); drugi je »utočište« autoricama ženskoga spola koje su manje poznate javnosti (a ako su i poznate, poput Julijane Matanović, tada to nisu zbog svojih kratkih priča). U intervjuu Modernim vremenima Nela Milijić, jedna od pokretačica bloga »Kratka priča je ženskoga roda«, koja je s Centrom za ženske studije 2010. godine pokrenula i »Festival kratkih priča spisateljica«, isticala je da je cilj cijeloga projekta »postići veću vidljivost žena koje dobro pišu« (Đokić 2010).

Unatoč tome što je prvi spomenuti projekt 2002. godine rezultirao prvom hrvatskom multimedijalnom knjigom/CD-om poezije *Commedia*, Krešimir Pintarić, voditelj projekta i jedan od glavnih autora književnih djela na toj *web*-stranici, svojevremeno je (slavodobitno?) istaknuo u kontekstu cijele priče pomalo paradoksalnu vijest, naime da je 2003. godine Društvo za promicanje književnosti na novim medijima objavilo i prvu »klasičnu«

⁵ Jedan od vodećih hrvatskih blogera, koji je svoje tekstove s popularnog bloga »Buddha u supermarketu« objavljivao u časopisima i posebnoj zbirci, vjerojatno se ne bi složio s ovdje iznesenim stavom (premda je i sam svoju blogersku poeziju objavio kod renomiranog izdavača!) jer je u intervjuu na pitanje blog ili knjiga odgovorio: »Pa i blog i knjiga. Mislim da su iza nas (ne)prilike koje su do pojave bloga vladale na našoj književnoj sceni. Mladi čovjek s ambicijama u pisanju ima potrebu odraziti se na stvarnost i dobiti kakav-takav *feedback* svijeta koji ga okružuje, jednostavno se ne želi pomiriti s time da njegova poezija ili proza mora mjesecima čamiti u fasciklu nekog urednika, čekati na raspis natječaja, zatim na žiriranje i na kraju na eventualnu objavu. O ukoričavanju da i ne govorim. Pa taj proces traje, to je meksička sapunica, ljudi moji, u kojoj kolege s bloga i ja ne želimo igrati sporednu ulogu« (Hrgović 2006).

tiskanu knjigu, zbirku priča već spomenutog Pintarića. Stoga valja zaključiti da ni jedan ni drugi projekt u biti nisu ni bili zainteresirani za eksperimentiranje s novim mogućnostima izražavanja koje se nude razvojem digitalne tehnologije.⁶

U tom je kontekstu recentna proza Alojza Majetića još intrigantnija. Naime, unatoč tome što je njegova proza s interneta objavljena u tiskanom izdanju (čime se potvrđuje čini se zajednička tendencija suvremene hrvatske književne kulture, gdje je tiskana knjiga ipak ciljani medij), ona je na različitim razinama prožeta eksperimentiranjem s novim književnim izričajima koji su omogućeni razvojem digitalne tehnologije.

Premda se blogerska književnost može promatrati iz različitih vizura, primjerice iz vizure prirode samoga znaka, tj. odnosa između označitelja i označenog, o čemu detaljno piše K. Hayles u sklopu analize obilježja elektroničke književnosti,⁷ ili i iz vizure uloge samog medija (tada bismo se

⁶ U određenom bi se smislu sklonost eksperimentu mogla pridružiti jednom drugom, izuzetno popularnom projektu, naziva Ekran priče, koji je također objavljan na *web*-stranici Besplatne elektroničke knjige. Naime, premda su najbolje kratke priče pisane pod pseudonimom na *web*-stranici objavljene u tiskanom obliku (pa se dakle opet stječe dojam da je konačni cilj ipak tiskana knjiga), pod tom podvrstom žanra priče pokretači projekta razumijevali su takav prozni tekst čija duljina ne prelazi veličinu jednog ekrana (od 900 do 2.700 znakova). Dakle, tim su zahtjevom pokretači projekta eksplicite zadržali u tkivo same tekstualnosti i na neki način primorali autore da eksperimentiraju s književnim postupcima koji će im omogućiti da se uklope u navedene okvire.

⁷ Istaknuli bismo istraživanje Katherine Hayles, koja je u knjizi *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics* iz 2008. godine pisala o tome da postoji i načelna razlika između slova koja se proizvode na pisaćem stroju i slova koja nastaju pritiskom na tipkovnicu. Potonja, naime, »restauriraju i naglašavaju značenje riječi kao slike – slike načinjene u mediju koji je fluidan i promjenjiv kao voda« (Hayles 2008: 26). Budući da kao posljedicu pisanja na računalnoj tipkovnici dobivamo tekst-kao-treptavu-sliku, a ne materijalni objekt, sjevernoamerička teoretičarka istaknula je da tehnološki proces uključen u produkciju i potrošnju takva tipa teksta nije neutralna kategorija. Pisanje na računalu, za razliku od pisanja na pisaćem stroju, aktivira dihotomiju pravilo-slučajnost na mjestu nekadašnje, za produkciju teksta nastalog na pisaćem stroju relevantnije dihotomije prisutnost-odsutnost. Katherine Hayles nastavlja: »Budući da radim s tekstom-kao-treptavom-slikom, svojim tijelom reproduciram usvojena pravila kretanja koja dihotomiju pravilo-slučajnost čine stvarnijom, relevantnijom i moćnijom od dihotomije prisutnost-odsutnost« (*ibid.*: 26). U tome se smislu zbiva suštinski važna promjena u prirodi odnosa unutar samog znaka koji se proizvodi: naime, »nove tehnologije (...) iniciraju nove modele označivanja. Informacijske tehnologije ne samo da mijenjaju način produkcije, čuvanja i širenja teksta nego fundamentalno mijenjaju odnos između označenog i označitelja. Produljimo li za jedan korak nestabilnosti implicirane u Lacanovim 'plutajućim označiteljima', informacijske tehnologije stvaraju ono što ću nazivati treptavim označiteljima, koje karakterizira tendencija neočekivanim preobražajima, slabljenjima i disperzijama« (*ibid.*: 309).

nastavili na misaonu liniju izuzetno često citirane rečenice M. McLuhana da je medij poruka⁸), u ovom ćemo radu analizirati po našem sudu najintrigantniju i – u odnosu na druge tipove tiskane književnosti i književnosti nastale u digitalnom okružju – najrazlikovniju karakteristiku blogerskih književnih djela. Riječ je o njihovu pragmatičnome/komunikacijskome aspektu, odnosno razini interpersonalnih odnosa unutar (pripovjedač-lik) i izvan/oko književnoga teksta (autor-čitatelj), ali i – što je posebna novost u odnosu na tiskanu književnost – o razini *upisivanja* izvanknjiževne realnosti koja se upostavlja na temelju odnosa između autora/pripovjedača/lika i čitatelja u unutarknjiževnu realnost *tijekom* samoga procesa pisanja.

Pišući o specifičnostima blogova kao književnosti, Steve Himmer ističe da se tip tekstualnosti koji se stvara tijekom blogiranja poigrava mnogim uobičajenim pretpostavkama o tekstu, jer se kao posljedica polifonog, dvosmjernog komentiranja činjenice da značenje teksta ovisi o čitateljevoj sposobnosti da reorganizira narativ na gotovo neograničen broj načina uspostavljaju složeni odnosi između autora i publike (Himmer 2004). S obzirom na to da je svaki tekst nastao u digitalnom okružju (pa tako i književnost nastala na blogu) radikalan primjer »otvorenog teksta« u Ecovu smislu (ili upućuje na razliku između teksta i djela u Barthesovu smislu), nije neobično što je digitalna tekstualnost privukla veliku pozornost poststrukturalističkih i dekonstrukcijskih kritičara. Međutim, kao što upozorava Katarina Peović Vuković, pri primjeni pojmovnog aparata impliciranog Ecovim »otvorenim djelom« na digitalne tekstove valja biti oprezan. Hrvatska teoretičarka primjećuje da postoji razlika između metaforičke i »mehaničke«, doslovne otvorenosti. Upozorivši da su hipertekstualne forme, među koje ubrajamo i književnost nastalu na blogu, postojale i prije računala te da – kada govorimo o hipertekstu – »nije riječ o mediju, već o strukturi – nelinearnom, decentraliziranom tekstu koji se grana i uključuje čitatelja u proizvodnju značenja« (Peović Vuković 2011), Peović Vuković ističe da je otvorenost i Ecovih »otvorenih djela« i digitalnih ergodičkih tekstova posljedica toga što i jedan i drugi tip tekstualnosti »igra« na kartu čitateljevih vještina in-

⁸ U tom je kontekstu posebno zanimljiva studija Jaya Davida Boltera *Writing Space: Computer, Hypertext, and the Remediation of Print* iz 2001. godine u kojoj nas vraća čak u renesansu te ističe da su se upravo tijekom te stilske formacije pojavila dva suprotna očekivanja za vizualne medije: »U jednom je smislu cilj prikazivanja bila transparentna prezentacija. Medij je trebao funkcionirati kao prozor kroz koji bi promatrač vidio prikazane predmete« (Bolter 2001: 25). Međutim, nastavlja Bolter, »umjetnici i njihova publika ne žele uvijek da medij nestane, oni često žele biti svjesni i čak okruženi medijem. Umjesto transparentnosti, oni teže *hipermedijalnosti*, intenzivnoj svijesti o mediju i čak uživanju u njemu« (*ibid.*).

terpretacije ponuđenog sadržaja (tj. u slučaju digitalnih ergodičkih tekstova točnije bi bilo reći – parametara za orijentaciju). Međutim, dok »otvorena djela« u Ecovu smislu reflektiraju drukčiju »strukturu svijeta« i njihova otvorenost nije produkt doslovnog nestanka granica teksta, otvorenost digitalnih ergodičkih tekstova krije se u fizički nezavršenim jedinicama strukture (*ibid.*). Otvorenost digitalnih ergodičkih tekstova u tom smislu ne ovisi samo o interpretaciji: tvorac takvih tekstova ostavlja tekst »mehanički«, doslovno otvorenim (on je kontinuirano u stanju »rada u razvoju«, engl. *work in progress*), nudeći pritom čitatelju – kao što smo već rekli – ne cjelovit tekst, nego tek njegove parametre. Primarni autor posvema gubi kontrolu nad time kada će i na koji način čitatelj njegov tekst proglasiti završenim i cjelovitim, dok je »otvoreni tekst« u Ecovu smislu otvoren tek metaforički, što znači da tvorac teksta određuje njegove krajeve (kraj poglavlja, knjige; stiha, strofe itd.), premda zbog same strukture i drugih postupaka (poput intertekstualnosti, transmedijalnosti itd.) upravo čitatelj od ponuđenog Teksta stvara završeno Djelo.

U sljedećim ćemo poglavljima, analizirajući Majetićeve romane kreirane na blogu, promotriti u kojem smjeru književnost nastala na blogu »okreće«, tj. modificira uloge autora i čitatelja. U pokušaju da ocrtao specifičnosti komunikacije temeljene na aktivnosti blogiranja upitat ćemo se, zajedno sa Steveom Himmerom, ne »o čemu blogovi govore«, nego »što blogovi rade i kako to rade za pisca i čitatelja« (Himmer 2004).

5. GLASOVI ISPOD POVRŠINE

Glasovi ispod površine roman je relativno jednosmjerne i jednostavne fabule (temelji se na ljubavnim odnosima između dviju ženskih junakinja-prijateljica, Daniele i Ilirke, i muških junaka Ivora i Otokara, koji tijekom razvoja radnje prerastaju u ljubavni trokut), ali izuzetno složene strukture i s brojnim metatekstualnim komentarima. Sastoji se od četiriju dijelova. U prvine se dijelu radnja po jednosmjernoj logičko-vremenskoj liniji vrti oko četiriju glavnih junaka (Daniela, Ilirka, Ivor i Otokar) te njihovih odnosa. Radnja počinje time što Daniela muški lik, Ivora Tomekovića upoznaje s virtualnom prepiskom koju vodi s osobom pod internetskim nadimkom Joža Einstein, koji joj piše hiperemocionalna pisma na različitim jezicima – između ostalog i na hermetičnom jeziku Joyceova *Finneganova bdijenja* – i u kojega se s vremenom beznadno zaljubljuje. Budući da se cijela prepiska, ističe Daniela,

vodi u snu, još se više usložnjava pitanje odnosa ne samo između virtualne i »stvarne« stvarnosti nego i između snova i jave uopće. U drugom se dijelu na internetskom blog-servisu na kojemu je Majetić pisao svoj roman pojavljuje komentar osobe pod nadimkom *uranova pikula*, čiji je blog pisac, zaintrigiran komentarom, posjetio, te mu se otvorio maštovit svijet naslovljen Danielaland. Dakle, dotadašnja fiktivna Majetićeva junakinja Daniela pojavljuje se kao »virtualno-stvarna« osoba, što u najmanju ruku zbunjuje autora bloga koji njezin komentar popraća ovim riječima:

Ako si ti Daniela s bloga Danielaland, onda to samo po sebi nije senzacionalno. Međutim, pazi sad!, ako si ti lik iz ovdje pisanih postova, e!, onda se dogodilo nešto što je za moju teoriju blogistike od povijesnog značenja. Jer, naime, to jest, ovo bi bilo prvi put u povijesti pisane ljudske riječi da se virtualni lik iz literature javlja autoru kao komentator. Dakle, postavlja se pitanje koja si ti Daniela! Je li moja Daniela babuškasta pa vas ima recimo sedam? Jesi li – jer možda bi moglo biti i da nisi? Jesam li autorski ugovor potpisao s davlom pa nastaje nekontrolirani mefistofelski svijet u kojem će likovi pisati mene, a ja ću biti samo mali pokunjeni sladokusac? (...) Ako Daniela kao lik može pisati sebe stvarnu Danielu i mene kao autora koji te izmislio, ali koji je nimalo fiktivan – možda ti, na kraju, padne na pamet da me nimalo virtualno skuriš? (Autor u 16:03 h) (112)⁹

284

Konfuzija se nastavlja, dapače, postaje sve složenija: autor osjeća da ga je lik (ali čitatelj zapravo ne zna na koji se lik aludira, na onaj koji je sam izmislio u svojoj blog-fikciji ili na onaj koji mu se javio u komentaru) nadišao, da mu »radi o glavi«, stoga se povezuje s muškim junakom Tomekovićem, nadajući se da će zajedničkim snagama uspjeti nadmudriti inače daleko nadmoćniju žensku junakinju, te zaključuje da:

(...) ovo nije roman, nikako nije roman, ovo je realan život jedne knjige i njenih autora. Tu nema mačeva, prinčeva na bijelom konju, niti djeva. A hoće li ili ne Danielino srce pripasti poglavici i lupati u ritmu bubnjeva ili će sve svršiti kao u Carmen, to ovisi o mnogo čimbenika s kojima bi autor trebao biti upoznat! (121)

No otkako se Daniela s bloga Danielaland komentarom uplela u njegovu priču, autor više ni s čim nije upoznat: on posve gubi kontrolu nad razvojem dotad svoga romana. Više uopće nije siguran u svoje autorske sposobnosti (*Autor koji bi trebao sve znati nije siguran što mu je najpametnije činiti*, 125;

⁹ U zagradama navodimo broj stranice na kojoj se nalazi navod iz izdanja Majetić 2009.

kopkalo ga je pitanje koje se jedva usudio sebi glasno postaviti: – bi li grof Tolstoj mogao voditi Anu Karenjinu tako suvereno ravno u smrt da je Ana Karenjinih bilo sedam? Što li bi moćni grof učinio na mom mjestu?, 132), a granica između virtualne i »stvarne« stvarnosti sve je zamagljenija:

U virtualnoj stvarnosti sve je kao u *real lifeu*, u *real lifeu* sve je kao u fiktivi umjetnosti. Autor je znao da podvlačiti granice nije na njemu. (126)

Dosjetivši se kako bi mogao doskočiti svom gubitku moći autorstva te vratiti kontrolu nad tekстом koji mu izmiče ispod pera (odnosno ispod tipkovnice), u trećem dijelu piše pismo Danieli gdje između ostalog navodi:

(...) Ti si osim lika iz moje priče postala stvaralac naše zajedničke priče. Ja sam iz pozicije autora prešao u lik u priči. Izmjenjivali smo uloge. (...) (137)

Nadmudrivanje s Danielom-suautoricom i nekadašnjim likom traje i dalje, te Daniela ističe da je samim time što je postala nova autorica i njega samog, Alojza Majetića, stavila u »pat«-poziciju. Njegova želja za eksperimentiranjem donijela mu je, zapravo, Pirovu pobjedu: roman je napisan, ali je za to plaćena previsoka cijena jer je Autora posvema lišio moći vladanja nad vlastitim tekстом te ga time stjerao na margine. U četvrtom dijelu Daniela-suautorica zadaje Autoru završni udarac, otkrivajući da se u njegovu priču na blogu uplela prije svoga prvoga komentara pod nadimkom *uranova pikula*, odnosno već na samome početku, kada je Majetić smatrao da je u činu pisanja osamljen:

Nisam odmah išla s razrađenim planom kako da se uključim u književničku priču dragog Autora. Nekako su mi dopale u ruke njegove knjige i tu me uhvatio na udicu. Zagrizla sam i obećala da će on biti prva žrtva svoje vještine. Autore je uvijek najlakše uloviti na udicu na kojoj se kao ješka stavi vještina. Svaki će zagristi! (161)

Roman završava Danielinim priznanjem (nama čitateljima, ne i Autoru!) da je zapravo sama sebi slala elektroničku poštu potpisanu imenom Jože Einsteina, čime zadaje konačni udarac njegovu spisateljskom autoritetu i vještini:

Nisam mu mogla reći da me uopće nije izmislio. Sama sam se izmislila. (161)

Dakako da tako kaotičan i teško prohodan hodogram obrata odnosa između osoba unutarknjiževne i okoknjiževne stvarnosti kojim je obilježena proza Majetića i Danele Trputec nudi različite mogućnosti tumačenja. No ono što prvo upada u oči jest: dok je klasična tekstualnost (u koju, slijedeći Espena

J. Aarsetha, uključujemo i nelinearne i nedigitalne ergodičke tekstove, poput Sterneova *Thristrama Shandyja*, Apollinaireovih postumno objavljenih »kaligrama«, »sonetskoga seta« Raymonda Queneaua *Cent mille milliards de poèmes* ili, primjerice, romane *Hazarski rečnik* Milorada Pavića i *Ako jedne zimske noći neki putnik* Itala Calvina, v. Aarseth 1997: 6–10; usp. Peović Vuković 2011) obilježena semiotikom granice, odnosno kraja (početak unutarknjiževnog svijeta kraj je za izvanknjiževni svijet; početak jednog poglavlja kraj je prethodnog poglavlja, dok primjerice lirsku pjesmu možemo promatrati kao hijerarhiju krajeva: kraj sloga, polustiha, stiha, strofe i na koncu cijele pjesme, usp. Užarević 1991), blogerski je roman obilježen gubitkom svake klasične granice i/ili kraja. U *Glasovima ispod površine* ne samo da ne postoji granica između fikcije i faksije nego ne postoji ni granica između *prostora* književne (koju u »klasičnom« diskurzu predstavlja knjiga) i izvanknjiževne tekstualnosti. O tome posebno ilustrativno svjedoči raniji Majetićeve roman *Bestjelesna*, koji je i u grafičkom smislu netipičan: naime, nakon svakog dijela teksta (»posta«, tj. zapisa) autor navodi i necenzurirane komentare čitatelja iz virtualne stvarnosti. U tome smislu i komentare, zajedno s tekstom autora bloga, valja promatrati kao primarni tekst. Time »autorstvo bloga postaje svojevrsno 'kolektivno autorstvo', kao posljedica interkomunikabilnosti primarnog autora« (Zlatar 2006).

286

Međutim, time priča o interakciji s inicijalno »okotekstualnim« sudionicima pisanja u Majetićeveu romanu ne završava. Naime, osim što Majetića nerijetko neki komentar potakne na sadržaj sljedećeg zapisa, on čitateljice svoga bloga, s kojima je uspostavio prislan blogerski odnos, pretvara u likove svoga romana. Time se s jedne strane ističe procesualnost blogerskoga romana (bit nije u završenom, u sebi cjelovitom materijalnom predmetu-djelu, nego upravo u otvorenom, disperzivnom tekstu koji je u procesu stalnog nastajanja),¹⁰ a s druge – i taj je aspekt u sociološkom smislu najintragantniji – činjenica da se *online* komunikacija temelji na paradoksalnom obilježju odvojene spojenosti (*detached attachment*, v. Zlatar 2006), gdje se efekt bliskosti zapravo ostvaruje *upravo* na temelju i kao izravna posljedica izostanka konkretne fizičke bliskosti. Naime, osim što je po komentarima razvidno da

¹⁰ Naslovljivanje ranijeg Majetićeve romana riječju *Bestjelesna* u tom kontekstu ne možemo promatrati kao puku slučajnost; naime, tekstovi temeljeni na hipertekstualnim praksama pisanja obilježeni su svojom »bestjelesnošću«, pa K. Peović Vuković, pozivajući se na Stuarta Moulthrop, s pravom ističe da »hipertekst nije predmet, već sustav« (Peović Vuković 2011).

gotovo nikakve norme žive, »klasične« komunikacije ne postoje,¹¹ komentatori vrlo često autoru *posta* ili drugim komentatorima »otvaraju dušu« ili im dijele prijateljske savjete. (Tako ostvarena bliskost podsjeća na fenomen *strangers on a train*, odnosno na fenomen »iznenadne iskrenosti, gdje nepoznatoj osobi možete povjeriti mnogo toga o sebi, baš zato što pretpostavljate da je više nikada nećete sresti«, *ibid.*). Majetić, s druge strane, iz virtualne realnosti u prostor književnoga teksta »seli« samo one komentatorice, odnosno čitateljice svoga bloga koje smatra svojim (virtualnim) srodnim dušama (kao što je slučaj s komentatoricom pod nadimkom *lolla*) i s kojima uspostavlja neobično dubok odnos povjerenja i uzajamnog poštovanja.

6. GORDIJSKI ČVOR KNJIŽEVNOSTI NA BLOGU

Zbog ovisnosti o poveznicama, tj. o linkanju, blogersku je književnost nužno promatrati s obzirom na načelo hipertekstualnosti,¹² tj. praksi pisanja koje uključuju nelinearan raspored narativa te decentraliziranu ulogu autora. Iz

¹¹ Komentatori ne biraju riječi, a komentari su puni pravopisnih i gramatičkih pogrešaka, što je dijelom posljedica i toga što čitatelji često nisu književno obrazovani, nisu zainteresirani za književni tekst, a vjerojatno ga i ne očekuju u prostranstvima bloga. U romanu *Bestjelesna*, primjerice, jedna komentatorica piše: »a ne kužin to o čemu pišeš. ??? san ja tako glupa ili je to pravi art? (vaka u 16:52)« (Majetić 2007: 27). Nadalje, vulgarni i lascivni komentari više su pravilo nego iznimka, a komentari na isti zapis često su toliko različiti da se stječe dojam da se komentatori ne referiraju na konkretni tekst, nego jednostavno izražavaju ono što im je trenutačno na umu ili što je daleka asocijacija na pročitani zapis itd.

¹² Kao što smo već spomenuli, Espen J. Aarseth razlikuje »stare« i »nove« žanrove, odnosno kategorije ergodičke književnosti, pa u »stare« ubraja Apollinaireove »kaligrame« ili grafički nestandardnu poemu *Bacanje kocki nikad neće ukinuti slučaj* Stéphana Mallarméa, a u »nove« (među koje uključuje i one proizišle iz digitalnog okružja), između ostalog, i hipertekstualnu fikciju, koja je, po našem sudu, po svojim značajkama najrodnija blogerskoj književnosti. Pojam hiperteksta, odnosno – slijedimo li opaske K. Peović Vuković – hipertekstualnosti (jer se pod pojmom hiperteksta podrazumijevaju određena književna ili teorijska djela, što ne pokriva čitav opseg značenja na koji se taj pojam odnosi u suvremenoj teoriji, a to je princip/načelo organizacije, odnosno hipertekstualne prakse pisanja »koje su redefinirale ulogu čitatelja, autora i teksta«, Peović Vuković 2011) i inače je koristan u proučavanju tekstualnosti nastale na blogu jer implicira ne samo da je tekst sačinjen od »blokova« riječi ili slika koje su elektronički povezane u mnogostrukim smjerovima u nezavršenoj i stalno otvorenoj tekstualnosti (Landow 1992) nego i da »hiper-pismenost počiva na modelima komunikacijskih praksi u kojima se pozicije autora i čitatelja stalno mijenjaju, a niti jedan od sudionika komunikacije nema potpunu kontrolu nad tekстом« (Peović Vuković 2011), što se ostvaruje – kao što ćemo vidjeti kasnije – upravo u Majetićeveim blogerskim romanima.

naše analize proizlazi da se, osim spomenutim karakteristikama, blogerska književnost ostvaruje reduciranjem uloge jednog, jedinstvenog autora te otvaranjem mogućnosti za multiplikaciju autorskih glasova, »kolaborativno« pisanje i aktivno sudjelovanje čitatelja u produkciji teksta. Nadalje, blogerski se roman temelji na čestom apdejtanju, pri čemu je važno naglasiti da se komentari čitatelja grade na temelju posljednjega zapisa, a ne na temelju cjeline (upravo je ta necjelovitost, »nepotpunost«, po našem sudu, najveći izazov čitatelju naviknutu na tiskane tekstove, koji su – čak i kada slamaju norme »klasične« tekstualnosti – bitno cjelovitiji i potpuniji od blogerskoga romana). Osim toga takvi su tekstovi obilježeni specifičnom temporalnom strukturom, koja nije usmjerena prema svome kraju i u kojoj je razvoj teksta, budući da se temelji na »povratnoj informaciji« (Himmer 2004), obilježen »obrnutom kronološkom strukturom« (Peović Vuković 2004: 16). U takvoj je dinamičnoj strukturi autor od izvanknjiževne instancije postao unutarknjiževna (lik), a lik je »izišao« u izvanknjiževnu stvarnost i postao autor; zapravo su se u blogerskome romanu sva lica unutarknjiževne i izvanknjiževne realnosti pomakla sa svog uvriježenog mjesta i zaplela u, čini se, neraspletiv gordijski čvor.

288

U tom je kontekstu promišljanja pragmatičkoga aspekta književnosti na blogu posebno indikativan posljednji Danielin citat iz *Glasova ispod površine* koji smo naveli jer prilično precizno ocrtava krajnost do koje autora, pripovjedača, likove i čitatelje dovodi iskustvo pisanja književnosti na blogu. Naime, Danielino isticanje da je samu sebe izmislila (*Nisam mu mogla reći da me uopće nije izmislio. Sama sam se izmislila*, 161) ilustrativni je iskaz s jedne strane radikalne polifoničnosti koja premrežuje blogerski diskurz (a polifoničnost, da podsjetimo, u Bahtinovoј teoriji označava situaciju lišenu odnosa jasne subordinacije među glasovima junaka, pri čemu čitatelj gubi jasnu svijest o tome komu pripada koji glas), a s druge strane kulturoloških i identifikacijskih obrata koji su izravna posljedica sutona klasične i rapidnog rasta modela komunikacije u digitalnom, a ne realnom, tj. objektivnom okružju (često se za mlade rođene početkom 90-ih godina govori kao o F, odnosno Facebook generaciji). Naime, u suvremenom je društvu imperativ razlikovanja, individualnosti, specifičnosti jedinke u odnosu na svoju okolinu toliko jak da, kao što je isticao ruski pisac i esejist Aleksandr Genis, svatko ostvaruje svoju »drugačijost« ne samo razlikovanjem od drugih nego i razlikovanjem od samih sebe (Genis 1995).¹³ U svijetu blogiranja krajnji je

¹³ Facebook je posebice paradoksalan u tom smislu jer se s jedne strane korisnik u pravilu prijavljuje pod svojim pravim imenom i prezimenom, objavljuje fotografije iz svog

čin takve »samoumjetnosti« (engl. *self-art*;¹⁴ rus. *iskusstvo sebja*) preuzimanje elektroničkih osobnosti, iskazanih »kibernetiskim fantomskim« imenima poput blogovskih nadimaka *uranova pikula* (tj. Daniela Trputec) ili *Bestjelesna* i *Heidegger* (Alojz Majetić),¹⁵ uz pomoć kojih se konstruira i simulira osobni identitet.

Zaključno bismo ponudili jedan od mogućih odgovora na pitanje postavljeno na početku ovog rada, naime nije li književni tekst kakav znamo i na kakvu je stasala suvremena znanost o književnosti nestao u novome medijskom okolišu?

Prije svega valja nam se prisjetiti poznate činjenice da interakcija tehnologije i književnosti nije nešto novo i nikad viđeno, jer je književnost oduvijek osluškivala tehnološki razvoj i iskorištavala ga za svoje potrebe (dovoljno je spomenuti tiskarski stroj, ali i intermedijalne i transmedijalne avangardne i konceptualističke eksperimente). Premda je digitalna tehnologija zaista u svim mogućim aspektima (kulturološkom, političkom itd.) revolucionalizirala suvremeno društvo, smatramo da to što suvremena znanost o književnosti spregu književnoga teksta i interneta doživljava kao nešto posebno neobično ne govori toliko o neobičnosti toga odnosa koliko o tromijem i sporijem razvoju humanističkih disciplina uopće. Književni teoretičar Joseph Tabbi zato s pravom ističe: »Dok se naša aktivnost književnih znanstvenika udaljava od konkretne materijalne tradicije bibliografskoga rada (...), osoblju na fakultetima istodobno se redovito nude sve moćniji uređaji za koje se očekuje da ih razumiju sve manje i manje« (Tabbi 2008). Ako stvari postavimo na taj način, mogli bismo istaknuti da je blogerski roman samo jedan od brojnih

stvarnog života, upoznaje svoje virtualne prijatelje sa svojim obrazovanjem, radnim mjestom te ih često na dnevnoj bazi obavještava o tome gdje je i što radi, a s druge strane u većini slučajeva stavlja fotografije na kojima najbolje izgleda te ne iznosi sve činjenice iz vlastitoga života, nego upravo one koje ga javnosti reprezentiraju u najboljem svjetlu.

¹⁴ Aleksandr Genis tu složenicu izvodi iz pojma *body-art*, čime izražava razinu popularnosti *body buildinga* u suvremenom društvu. Ruski teoretičar ističe da je zapadnjačka kultura toliko opsjednuta oblikovanjem i mijenjanjem svoga tijela da je riječ o pravoj umjetnosti tijela (Genis 1995).

¹⁵ Dok je Brian McHale u knjizi *Postmodernist Fiction* pisao da je postmoderna književnost karakteristična po narativu koji se »ugnježđuje ili usađuje, kao u setu kineskih kutijica ili u ruskim matroškama« (McHale 1987: 112), u kontekstu Majetićeve književnosti na blogu ispada da su osobe unutarknjiževne i izvanknjiževne stvarnosti strukturirane na način sličan postmodernističkom narativu (što ilustriraju i prethodno citirani dijelovi iz Majetićeve romana *Bestjelesna*, u kojima dvoji o tome koliko Daniela ima te što bi grof Tolstoj napravio da je bilo sedam Anna Karenina).

tipova »neklasične«, intermedijalne tekstualnosti na kojoj upravo i *jest* stasala suvremena znanost o književnosti.

Drugi dio pitanja tiče se prirode književnoga teksta u novome medijskom okolišu.

Iz analize Majetićeve proze vidljivo je da se književnost nastala na blogu artikulira kao svojevrsno stvaralaštvo. Čitateljev zadatak nije samo da čita, nego i da sudjeluje u procesu nastanka takva tipa tekstualnosti, stoga blog, zajedno s Katarinom Peović Vuković, možemo promatrati ne samo kao još jednu mrežnu formu nego i kao »kanal koji obećava razvoj komunikacijskih praksi i redefiniranje prethodno uspostavljenih modela vlasništva, autorstva i pristupa informacijama« (Peović Vuković 2004: 16). Zbog te dinamične sprege različitih osoba koje sudjeluju u proizvodnji književnoga teksta i njegovih polimorfnih značenja, riječ je o tipu tekstualnosti koji je obilježen sadašnjošću (sve se zbiva »pred očima« potrošača) i procesualnošću (ne samo da komentari čitatelja/sekundarnih autora, kao što smo spominjali, utječu na to o čemu će autor bloga/primarni autor pisati nego i tekst stalno ostaje otvoren za nove komentare jer nastavlja postojati u blogosferi čak i kada ga autor posve napusti ili se privremeno posveti nečemu drugom). U studiji »Babilonska kula« (»Vavilonska bašnja«) Aleksandr Genis ističe da se umjetnost u kasnom kapitalizmu »svodi na provokaciju naše mašte, na organizaciju ne svoga (tj. autorova, op. a.), nego upravo našeg umjetničkog stvaralaštva« (Genis 1995), što neobično precizno ilustrira estetičku i etičku prirodu blogerske književnosti. Riječ je o totalnom tipu umjetnosti, koja ne slika »bojama, nego našim emocijama; ne na platnu, nego na našoj percepciji. (...) Ona nema ni pravog autora – postoje samo suautori, kojima može postati tko god želi« (*ibid.*).

Ključ je razumijevanja takva tipa tekstualnosti po našem sudu u tome što je ona zbog spomenutih obilježja kolaborativnog autorstva, otvorenosti, procesualnosti i usmjerenosti na potrebe zajednice (u ovom slučaju na potrebe zajednice blogera) zapravo više folklorne nego pisano-književne prirode. Štoviše, književnost na blogu nam daje uvid u spoznaju da nas je tehnološki razvoj doveo do onoga što Walter Benjamin, dok je pisao o tome da je umjetnost napokon oslobođena svoje parazitske egzistencije u ritualu (Benjamin 1999: 370), nikako nije mogao predvidjeti. Naime, književnost se u eri blogiranja vratila svojoj prvobitnoj estetici, odnosno pod okrilje rituala. Riječima ruskoga teoretičara: takav tip izražavanja »nije znao za podjelu između autora i izvodača. Plesovi se ne gledaju – plesove plešu« (Genis 1995). Stoga nas blogerski roman može potaknuti da se upitamo nije li se nakon razdoblja »krajologija«, smrti autora, smrti knjige i smrti »visoke« književnosti ljudsko stvaralaštvo vratilo svojim korijenima?

LITERATURA

Primarna

- Karešin, Blaženko. 2001. Strategic Competitor. Internet. 3. siječnja 2014.
- Majetić, Alojz. 2005. *More bačeno u nebo*. Zagreb: altaGAMA.
- Majetić, Alojz. 2007. *Bestjlesna. Roman o potrazi za jednakšom ljubavi*. Zagreb: altaGAMA.
- Majetić, Alojz i Daniela Trputec. 2009. *Glasovi ispod površine*. Zagreb: VBZ.
- Besplatne elektroničke knjige. Internet. 29. travnja 2013.
- Kratka priča je ženskog roda. Internet. 29. travnja 2013.

Sekundarna

- Aarseth, Espen J. 1997. *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Johns Hopkins University Press.
- Benjamin, Walter. »Umjetničko djelo u doba svoje tehničke reproduktivnosti«. Prev. Snješka Knežević. U: Beker, Miroslav. 1999. *Suvremene književne teorije*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske: 364–386.
- Bolter, Jay David. 2001. *Writing Space: Computer, Hypertext, and the Remediation of Print*. London/New York: Routledge.
- Dokić, Ana. 2010. Intervju s Nelom Milijić. Internet. 3. siječnja 2014.
- Genis, Aleksandr. 1995. »Vavilonskaja bašnja. Iskustvo nastojašćega vremeni«. Internet. 29. travnja 2013.
- Hayles, Katherine. 2007. »Electronic literature: what is it?«. Internet. 3. siječnja 2014.
- Hayles, Katherine. 2008. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. University of Chicago Press.
- Himmer, Steve. 2004. »The Labyrinth Unbound: Weblogs as Literature«. U: *Into the Blogosphere. Rhetoric, Community, and Culture of Weblogs*. Ur. Gurak, Laura i dr. Internet. 3. siječnja 2014.
- Hrgović, Maja. 2006. »Tko se izgubi u šumi blogova nije je ni dostojan. Razgovor s Dariom Rukavinom«. U: *Zarez* 176. Internet. 29. travnja 2013.
- Ivanjek, Željko. 2007. »Pisac koji je frajer i pod stare dane«. U: *jutarnji list*. Internet. 29. travnja 2013.
- Jovanović, Neven. 2006. »Monahov blog«. U: *Zarez* 176. Internet. 29. travnja 2013.
- Landow, George P. 1992. *Hypertext: the convergence of contemporary critical theory and technology*. Johns Hopkins University Press.
- Lugarić, Danijela. 2008. »Jeans Style: Aleksandar Flaker and Popular Culture«. U: *Kultur in Reflexion: Beiträge zur Geschichte der mitteleuropäischen Literaturwissenschaften*. Ur. Kulcsár Szabó, Ernő i Dubravka Oraić Tolić. Wien: Wilhelm Braumueller Universitäts-Verlagsbuchhandlung Ges.m.b.H.: 93–103.
- Lugarić, Danijela. 2009. »Simbolički dalekozor: Flakerova Proza u trapericama«. U: *Umjetnost riječi* 3–4: 169–184.
- McHale, B. 1987. *Postmodernist Fiction*. New York: Methuen.
- McLuhan, Marshall. 1964. (2002). *Understanding Media: The Extensions of Men*. London/New York: Routledge.

- Ožegović, Nina. 2010. »Blogerski dani književnog lisca«. U: *Nacional*. Internet. 29. travnja 2013.
- Peović Vuković, Katarina. 2004. »Blogosfera – revolucija privatnog života«. U: *Zarez* 144. Internet. 3. siječnja 2014.
- Peović Vuković, Katarina. 2006. »Blog je prava avangarda«. U: *Zarez* 176. Internet. 29. travnja 2013.
- Peović Vuković, Katarina. 2006. »Hypertext as an 'open work'«. U: *Journal of Literary Theory and Cultural Studies*. Internet. 3. siječnja 2014.
- Peović Vuković, Katarina. 2011. »Povratak u budućnost. Hipertekstualnost. Pismenost elektrosfere ili prastara žudnja teksta«. Internet. 3. siječnja 2014.
- Peović Vuković, Katarina. »Novomedijska umjetnost«. Internet. 3. siječnja 2014.
- Pogačnik, Jagna. 2010. »Glasovi s bloga koji jesu prava literatura«. U: *Putarnji list*. Internet. 29. travnja 2013.
- Tabbi, Joseph. 2008. »Locating the Literary in New Media«. Internet. 29. travnja 2013.
- Užarević, Josip. 1991. *Kompozicija lirske pjesme (Osip Mandeljštam i Boris Pasternak)*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
- Zlatar, Andrea. 2006. »Intima za sve (diskrecija zajamčena)«. U: *Zarez* 176. Internet. 29. travnja 2013.

Abstract

LITERATURE IN THE AGE OF BLOGGING: ON MAJETIĆ'S BLOG FICTION

The paper analyses the recent prose by Alojz Majetić written for his blog. His last novel *Voices under the Surface* is unique in Croatian and world literature owing to its »four-hand« creation, being written together with the young poetess Daniela Trpulec that he met through comments she left under one of his blog posts. Understanding literature as a specific type of communication, the paper attempts to answer the following question: does internet literature make the reader rightly wonder whether a literary text as the basis of the modern literary science, has disappeared in the new media environment? The analysis suggests an unexpected answer: in the era of blogging, literature has returned to its original aesthetics under the auspices of the ritual.

Key words: ergodic literature, hypertextuality, blog novel, Alojz Majetic, multivocality